

Ірина Боровець

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проаналізовано передумови та розвиток процесу європейської інтеграції Республіки Хорватія із наголосом на його особливостях на кожному етапі відносин офіційного Загреба з Європейським Союзом. Виокремлено внутрішньо- і зовнішньополітичні події в Республіці Хорватія, які безпосередньо впливали на співробітництво Хорватії з Євросоюзом, як до початку активного євроінтеграційного діалогу, так і після цього. Здійснено огляд найважливіших питань та проблемних моментів переговорів РХ з ЄС щодо набуття членства в Євросоюзі. На основі цілісного аналізу особливостей євроінтеграційного шляху Хорватії узагальнено головні тенденції сучасного євроінтеграційного процесу.

Ключові слова: *Європейський Союз, європейська інтеграція, переговори про членство, Хорватія, Західні Балкани.*

1 липня 2013 Республіка Хорватія після більш ніж десятирічного процесу європейської інтеграції постала 28-ю державою-членом Європейського Союзу. Актуальність питання дослідження особливостей євроінтеграційної ходи Хорватії зумовлена тим, що ця країна надала приклад європейської інтеграції у багато чому відмінний, як від попередніх розширень ЄС у 2004 та 2007 рр., так і від євроінтеграційних процесів, що охопили решту країн колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія. Приклад Хорватії, як успішний і найбільш сучасний, може надати максимально прикладний ефект для українських реалій з цієї теми.

Тематика європейської інтеграції Республіки Хорватія не повністю розкрита у вітчизняній історичній науці. Це пояснюється тим, що процес завершився лише нещодавно. Новітні історичні процеси на теренах країн Південно-Східної Європи, зокрема, Хорватії, викладені у працях М. Криля¹ та В. Ярового². Серед узагальнюючих студій в українській історіографії, які дають розуміння глобальної політики розширення ЄС, його правової системи та роботи інституцій слід відзначити праці П. Буряка і О. Гупало³, І. Грицака⁴, В. Копійки⁵. Основні політичні та економічні аспекти розширення Європейського Союзу, а також питання сучасного європейського інтеграційного процесу в українському контексті, проаналізовано у публікаціях В. Лавриненка⁶ та П. Рудякова⁷. Такі автори, як М. Гелетій⁸, Л. Мовчанюк⁹, А. Слюсаренко¹⁰ у своїх дисертаційних дослідженнях та наукових статтях висвітлюють тенденції інте-

граційних процесів у регіоні Західних Балкан, зокрема, й у РХ. Що ж стосується досвіду власне Хорватії, то окремі аспекти її євроінтеграційних процесів подають у своїх наукових статтях В. Артёмов¹¹, Т. Павлюк¹².

Серед російських авторів політичні, безпекові та економічні чинники інтеграційних процесів на Західних Балканах загалом, та у Хорватії зокрема, розглядалися у публікаціях Ю. Борко¹³, А. Браницького¹⁴, П. Іскандерова¹⁵, В. Мілованова¹⁶, О. Соколової¹⁷, А. Язькової¹⁸.

Багате підґрунтя для дослідницької роботи дає хорватська історіографія. Передусім, слід відзначити узагальнюючі роботи В. Дегана¹⁹, І. Голдштейна²⁰, Н. Нобіло²¹, де в контексті історичних проблем докладно розглядаються передумови формування та реалізації стратегічної мети Хорватської держави щодо євро- та євроатлантичної інтеграції. Вартими уваги є низка монографій і статей хорватських авторів Р. Вукодиновича²², Д. Йовича²³, К. Отт²⁴, які присвячені перспективам та викликам членства Хорватії в ЄС, формуванню пріоритетів зовнішньої політики та їх виконанню. Окремі проблемні питання, які напряду впливали на динаміку євроінтеграційного процесу (права нацменшин, співробітництво Хорватії з Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії), піднімаються у дослідженнях С. Васильєвича²⁵, М. Месича і Д. Багича²⁶, В. Павлаковича²⁷.

Багатогранно питання європейської інтеграції Західних Балкан й, зокрема, Хорватії, розкриває англійська історіографія. Серед авторів слід відзначити наукові роботи Дж. Бат²⁸, С. Кейла та З. Аркана²⁹, С. Ричарда³⁰, Ж. Рупника³¹, Х. Філд³², Т. Хофтона та С. Фішера³³.

У Хорватії не завжди існував консенсус щодо необхідності набуття членства в ЄС. Хоча відносини між РХ та ЄС були започатковані ще 15 січня 1992 року з моменту визнання Євросоюзом незалежності країни, справжні євроінтеграційні процеси розпочалися лише після зміни у 2000 році парадигми хорватської влади і досягнення консенсусу провладних та опозиційних сил щодо стратегічної мети вступу країни до ЄС.

Водночас, сутність і динаміка євроінтеграційного шляху Хорватії закладалися протягом попереднього десятиріччя. Унікальність хорватського євроінтеграційного досвіду, як і виклики, з якими майже увесь час боролася країна на шляху до ЄС, впливали з процесів, розпочатих ще у 90-х роках 20 ст. під впливом низки специфічних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Для розуміння процесу євроінтеграції Хорватії слід взяти до уваги окремі зовнішньополітичні передумови, які формували у той час політику країни. По-перше, інтеграційна політика ЄС щодо держав Балканського регіону не була однорідною з огляду на специфіку регіону, який скла-

дався з країн, різних за рівнем економічного і політичного розвитку, та відрізнявся високим рівнем конфліктогенності. Дані фактори зумовили розробку стратегії асиметричної інтеграції балканських держав до Євросоюзу. На відміну від країн ЦСЄ, колишні республіки СФРЮ (за винятком Словенії) і Албанія залишилися за рамками розширення зони європейської інтеграції. В умовах збройних конфліктів у 1990-х роках процес політичної та економічної трансформації розвивався повільними темпами. Інтеграція до ЄС відсунулася на другий план, оскільки необхідно було запобігти розростанню кризових явищ у регіоні та в цілому стабілізувати ситуацію на Балканах.

По-друге, хоча у діалозі щодо членства Євросоюз і керується індивідуальним підходом, у розвитку відносин з Балканськими державами офіційний Брюссель відразу започаткував регіональний підхід.

Важливість розвитку регіонального співробітництва як однієї з умов просування на шляху до ЄС було підкреслено у підсумковій декларації Саміту ЄС у Загребі у листопаді 2000 року, у якій зазначалося, що «демократія і регіональне примирення і співпраця, з одного боку, і зближення кожної з держав з ЄС з іншого боку — становить єдине ціле»³⁴. Так, Хорватія з рештою країн Балканського регіону брала участь у таких регіональних інтеграційних ініціативах, як Руайомонський процес зміцнення стабільності та добросусідства в Південно-Східній Європі (1995 р.), Ініціатива зі співробітництва у Південно-Східній Європі (1995 р.), Процес співпраці в Південно-Східній Європі (1996 р.). Дані програми повинні були забезпечити стабілізацію ситуації на Балканах шляхом залучення країн у регіональні інтеграційні процеси і розвитку міждержавного співробітництва (так звана політика «інклюзивної безпеки»).

Крім того, в 1996 році Радою ЄС був прийнятий «Регіональний підхід для країн Південно-Східної Європи», що передбачав ряд заходів із забезпечення успішної реалізації Дейтонських угод 1995 року³⁵ з метою досягнення миру, політичної та економічної стабілізації у країнах Західних Балкан. Своєю чергою, ЄС зобов'язався надати державам регіону торговельні преференції, фінансову допомогу по лінії програми PHARE³⁶, укласти з ними договірні відносини.

У червні 1999 року ЄС ініціював прийняття нової програми — Пакту стабільності для Південно-Східної Європи. Ідея Пакту була висунута в «плані Фішера», який міністри закордонних справ ЄС вперше обговорили в травні 1999 року і прийняли так звану загальну позицію³⁷. Пакт стабільності являв собою міжнародну ініціативу, яка об'єднала зусилля країн балканського регіону, ЄС, США, Росії, міжнародних та фінансових організацій з метою досягнення стабільності на Балканах. У рамках реалізації Пакту західно-балканським країнам пропонувалося встановити новий тип

договірних відносин з ЄС, який передбачав би в перспективі можливість їх вступу до Євросоюзу за умови виконання Копенгагенських критеріїв. Одночасно з Пактом стабільності ЄС ініціював інтеграційну стратегію для держав Західних Балкан — Процес стабілізації та асоціації (далі ПСА).

ПСА передбачав новий тип договірних відносин між ЄС і західно-балканськими країнами у формі Угод про стабілізацію та асоціацію, які розроблялися на індивідуальній основі для кожної держави і передбачали низку заходів з метою поступового включення країн Західних Балкан в процес європейської інтеграції: приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, створення зони вільної торгівлі з ЄС, взаємодію з ЄС у низці областей, а також розвиток регіонального співробітництва.

Крім того, в рамках ПСА Євросоюз взяв на себе зобов'язання надання економічної та фінансової допомоги в рамках програми CARDS³⁸, а також торговельних концесій державам регіону (так звані Автономні торговельні заходи, що передбачали взаємне відкриття ринків).

Такий регіональний підхід забезпечив активне залучення Хорватії до регіональних інтеграційних процесів та договірні відносини з ЄС задовго до офіційного декларування своєї стратегічної мети набуття членства в ЄС. З іншого боку, регіональна складова, зокрема, що стосується примирення та усунення проблемних питань з порядку денного двосторонніх відносин з сусідніми країнами, зайняла визначне місце серед критеріїв, які Хорватія мала виконувати задля наближення до членства в Євросоюзі.

У рамках «регіонального підходу» офіційний Загреб намагався переконувати Євросоюз не розглядати увесь регіон Західних Балкан «у пакеті». Хорватське керівництво, починаючи з 90-х років, завжди наполягало на «індивідуальному підході», зокрема, і до членства в ЄС, і наполегливо відкидало будь-яке включення до груп з іншими балканськими державами³⁹, наголошуючи, що інші кандидати в регіоні занадто відстають у післявоєнній відбудові та встановленні стабільних демократичних інституцій та мають не лише нерозв'язані внутрішні проблеми, а й відкриті суперечки зі своїми сусідами (як Сербія і Косово).

Ще одним вагомим фактором, який вплинув на визначення та перебіг подальшого євроінтеграційного процесу Хорватії, це наслідки війни за незалежність 1991–1995 років. Починаючи з 1991 і до 2000 року зовнішня політика РХ була сфокусована передусім на забезпечення міжнародного визнання новопроголошеної незалежної держави та забезпечення її територіальної цілісності. Це питання було найвідповідальнішим для країни, як через тривалу окупацію частини її території (Республіка Сербська Країна — самопроголошена, невизнана республіка, утворена на території

незалежної Хорватії у 1991 році. Включала в себе частини території Північної Далмації, Західної Славонії, звільнені у 1995 році в результаті військових операцій «Блискавка» та «Буря», а також Західного Срієму, Східної Славонії та Бараньї, які мирно реінтегровані до складу Хорватської держави у 1998 році згідно з Ердутським договором), так і через перебування до 1995 року в РХ миротворчої місії UNPROFOR (діяла у 1992–1995 рр. з метою нагляду за перемир'ям у Хорватії), що обмежувало її суверенітет та незалежність. Лише після повного відновлення державного суверенітету над всією територією РХ як військовими, так і мирними засобами, на порядку денному зовнішньої політики Хорватії з'являється мета європейської та євроатлантичної інтеграції.

Слід зазначити, що такі негативні явища під час війни за незалежність, як вигнання сербів, знищення їх майна, військові злочини проти сербського населення, значною мірою вплинули на специфіку євроінтеграційного діалогу РХ з ЄС. За допомогою різних механізмів міжнародна спільнота змусила Хорватію визнати той факт, що «хорватська війна за незалежність та протистояння сербській агресії, яка керувалася з Белграда, супроводжувалася систематичним переслідуванням сербського цивільного населення, вбивством сербського населення в містах від Славонії до Ліки та всеосяжним спустошенням і руйнуванням сербських анклавів під час звільнення окупованих територій»⁴⁰.

Зокрема, до критеріїв набуття Хорватією членства в ЄС були додані такі умови, як забезпечення сприятливих умов повернення біженців і розселених осіб, повернення і відбудова їхнього майна, знищеного під час бойових дій, та забезпечення прав національних меншин, включно з їх репрезентацією в органах місцевої та центральної державної влади, органах правосуддя та поліції. Слід зазначити, що близько 300–350 тис. громадян сербської національності були змушені залишити Хорватію під час військових подій, 120 тис. з яких повернулося, здебільшого лише формально — для упорядкування питання громадянства та майна, продовжуючи проживати поза межами РХ⁴¹. Вже станом на 2005 рік з 19280 сербських будинків, зайнятих хорватами під час війни, 19256 було повернено. Починаючи з 1995 хорватська держава побудувала або реконструювала 146520 житлових будинків, 35% з яких для передачі сербським громадянам, які повернулися з вигнання⁴². Окрім того, будь-який прогрес РХ на шляху до членства був обумовлений примусовим співробітництвом з Міжнародним карним трибуналом для колишньої Югославії з метою сприяння у розслідуванні військових злочинів, скоєних хорватськими військовими, що стало довготривалим каменем спотикання у відносинах Загреба з офіційним Брюсселем. Ці питання постійно аж до кінця переговорного процесу піднімалися Європейською Комісією в оцінках

щодо прогресу виконання Загребом переговорних глав, та піддавалися критиці міжнародними громадськими організаціями у контексті забезпечення прав людини.

Окрім того, поряд із стійкими проєвропейськими поглядами, у післявоєнні часи з'являються і перші євроскептичні настрої в РХ, основою яких стало загальне переконання хорватів щодо нездатності або небажання ЄС завадити війні на просторі колишньої СФРЮ. Так, рівень недовіри до Євросоюзу був більш-менш постійним і сягав близько 54% протягом 1995–2005 років, хоча лише 20% громадян до 2003 року були проти вступу країни до ЄС. До 2004 року ця цифра збільшилася до 40% і з 2005 року кількість критиків європейського майбутнього залишалася приблизно однаковою⁴³.

Такі настрої пояснюються й тим, що країна з моменту незалежності перебувала під керівництвом ультраконсервативної політичної сили Хорватська демократична спільнота (ХДС) та її глави і президента Республіки Хорватія Франьо Туджмана, для яких ідея ліберальної багатотнічної та мультикультурної наддержавної структури, заради вступу в яку слід було б відмовитися від частини важко здобутого суверенітету і незалежності, була неприйнятна. З одного боку, Ф. Туджман та ХДС заявляли, що «Хорватія завжди належала Європі» за географічними, культурними та політичними ознаками і тому «має повернутися до Європи» та «залишити Балкани позаду»⁴⁴. З іншого боку, хорватський президент, як упевнений націоналіст та прихильник ідеї національної держави особисто був скептичним з приводу багатонаціональних держав, зокрема й Європейського союзу⁴⁵. Зокрема, як писав колишній радник президента РХ з зовнішньополітичних питань М. Нобіло: «партія влади і сам Туджман великою мірою були єврофобами та підозрілими стосовно ліберальних європейських ідей, які через інтеграцію зменшують ідентичність малих народів»⁴⁶. За словами Нобіло, Туджман говорив, що: «Європейський Союз не є справжньою європейською спільнотою, і що попередні «царства» також розпадалися»⁴⁷.

Суттєвий прогрес у відносинах з Брюсселем офіційний Загреб зміг зробити лише після смерті Франьо Туджмана 10 грудня 1999 року та гучної поразки консервативних політичних сил на парламентських та президентських виборах у вересні–жовтні 2000 року. Як свідчили опитування громадської думки наприкінці 2000 року, лише 5% громадян підтримували політику влади під керівництвом ХДС⁴⁸. Причиною такої втрати популярності партії, яка керувала країною протягом дев'яти найважчих років, стали гучні корупційні скандали та систематичні зловживання владою провідними представниками партії.

Нова ліберально-демократична коаліція, очолювана прем'єр-міністром РХ Івіцею Рачаном (Соціал-демократична партія) та президентом РХ Сте-

паном Месичем (Хорватська народна партія) розпочала нову епоху конструктивних відносин з Брюсселем. Вже у грудні 2000 року відбувся Загребський Саміт глав держав та урядів країн ЄС, на якому лідери Євросоюзу закликали всі держави Західних Балкан прискорити свій шлях до ЄС. Таким чином, починаючи з 2000 року членство в ЄС та НАТО набуває статусу стратегічної зовнішньополітичної мети Хорватської держави.

Подальший процес євроінтеграції Республіки Хорватія відбувався прискореними темпами. 20 жовтня 2001 року Хорватія підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію, яка вступила в силу 1 лютого 2005 року. У лютому 2003 року Хорватія подала заявку на членство в ЄС, у червні 2004 року отримала офіційний статус кандидата на членство і вже в грудні 2004 року Рада ЄС прийняла рішення про початок переговорів з Хорватією щодо її вступу до Європейського Союзу у березні 2005 р. у разі її повного співробітництва з Міжнародним карним трибуналом для колишньої Югославії. Така залежність євроінтеграційних процесів від співробітництва з Гаазьким трибуналом не була випадковістю. По-суті, Євросоюз побудував свою політику щодо балканських країн на необхідності делегітимізації екстремістських націоналістичних ідеологій як передумови для членства в ЄС⁴⁹.

Протягом 2001–2004 років у відносинах Загреба і Брюсселя виникло напруження через висунення Міжнародним карним трибуналом для колишньої Югославії обвинувачень проти відомих хорватських генералів Анте Готовіни, Рахіма Адемі та Яна Бобетко за скоєння ними військових злочинів у 1990-х роках. Це загальмувало початок переговорів про членство аж до жовтня 2005 року, а в грудні того ж року був заарештований та виданий міжнародному правосуддю хорватський генерал Анте Готовіна.

Жодне питання не поляризувало політичну сцену «післятуджмановської» Хорватії так, як питання співробітництва з МКТЮ. Обвинувачення проти хорватських генералів, які в країні вважалися національними героями, сприймалися як напади на так звану «Вітчизняну війну» та сприймалися частиною суспільства як атака на саме «єство хорватської незалежності»⁵⁰. Ситуація погіршилася у зв'язку із початком розгляду справ військових злочинів хорватськими національними судами. Одна з найбільш масштабних демонстрацій відбулася 11 лютого 2001 року у м. Спліт, коли близько 150 тис. осіб протестували проти обвинувачення у злочинах проти людства та ув'язнення хорватським судом генерала Мірко Норца⁵¹. Про вкрай негативне сприйняття хорватським суспільством необхідності взаємодіяти з МКТЮ свідчить той факт, що у вересні 2002 року 84% хорватів були проти видачі Гаазі генерала Я. Бабетко, з них 71% були готові терпіти економічні та політичні санкції⁵². У лютому 2005

року 81,4% хорватів вважали А. Готовіну героєм, а 54,4% були проти його арешту⁵³.

Партії правого спрямування виступали проти проєвропейської політики загалом. Лунали аргументи щодо антихорватського заклоту за участі Заходу, метою якого є втягування Хорватії до третьої Югославії через криміналізацію хорватських генералів та «Вітчизняної війни». Під час протестів у Загребі у березні 2005 року хорватські праві сили скандували, що «Готовіні слід подякувати і за те, що врятував Хорватію від ЄС»⁵⁴.

Ці події стали справжнім викликом для євроінтеграційного вибору країни. Хорватські уряди І. Рачана, а потім І. Санадера, який переміг на чергових парламентських виборах у 2003 році і повернув ХДС до влади, опинилися не лише на лінії критики Брюсселя, а й у центрі обурення великої частини хорватського суспільства. Водночас, саме у таких непростих умовах відбувся значний переворот на хорватській політичній сцені. Несподівано повернувшись до керування країною у 2003 році, Хорватська демократична спільнота під новим керівництвом Іво Санадера відійшла від колишнього євроскептичного дискурсу Ф. Туджмана, а також антигаазької риторики та прийняла ідею щодо широкої коаліції за Європейський Союз. Такий поворот від консервативного антиєвропейського націоналізму до ліберально-консервативного проєвропейського націоналізму відсунув на задній план хорватських сувереністів, які перестали впливати на визначення державної політики⁵⁵. З приходом до влади І. Санадер не лише почав співробітничати з Гаазьким трибуналом та усунув з провідних партійних посад ультранаціоналістів, а й створив коаліцію з провідною сербською політичною силою — Самостійною демократичною сербською партією, започаткувавши одночасно співробітництво з опозиційними силами у питаннях, що стосувалися ЄС⁵⁶.

Окрім того, усвідомивши, що примирення є ключовим фактором для прогресу євроінтеграції, офіційний Загреб значно покращив відносини з сусідніми Белградом і Сараєво і у цьому контексті приєднався у 2005 році до регіональної політичної ініціативи — Процесу співробітництва у Південно-східній Європі, яка була започаткована у 1996 році як регіональний форум країн ПСЄ з метою сприяння довготривалому миру й стабільності в регіоні та прискорення європейської і євроатлантичної інтеграції країн-учасниць.

Таким чином, у 2005 р. покращення стану співробітництва з МКТЮ та конструктивна регіональна складова хорватської політики сприяли другому з 2000 року прориву у хорватсько-єсєвських відносинах. Самі переговори про членство в ЄС між Хорватією та Європейським Союзом тривали з 2005 по 2011 роки. У жовтні 2006 р. закінчився перший етап

переговорного процесу — т.зв. «screening process», який включав аналіз існуючих відмінностей у хорватському і європейському законодавстві. Переговорний процес Хорватії з ЄС був ретельно оформлений правовими рамками згідно з хорватським законодавством. 19 січня 2005 року Хорватський Сабор (парламент) ухвалив Декларацію про основоположні принципи переговорів стосовно повноправного членства РХ в ЄС⁵⁷ та створив національний парламентський комітет з ведення переговорів щодо членства в ЄС, головою якого обирався виключно представник парламентської опозиції.

Переговори по 35 главах правового доробку Європейського Союзу *acquis communautaire* почалися, фактично, у 2007 році. При цьому переговорні глави відкривалися для обговорення лише у разі, якщо офіційний Брюссель визнавав готовність Хорватії до цього. Кожного року, у період з 2007 по 2011 р., Європейська Комісія ухвалювала т.зв. «звіт про прогрес» Хорватії на шляху до членства, в якому містилися усі політичні, правові, економічні, соціальні оцінки щодо ступеню готовності Хорватії до членства. Кожний раз напередодні зазначеного звіту країна вдавалася до активної дипломатичної боротьби за якомога м'який тон звіту та позитивні висновки Єврокомісії, що було потрібно як для подальшого прогресу євроінтеграційного процесу, так і для створення позитивного резонансу в країні від діяльності уряду на цьому напрямку.

Це не завжди вдавалося. Хоча Європейська Комісія й здебільшого оцінювала Хорватію як країну з функціональною ринковою економікою, функціональною демократією зі стабільними інституціями, які гарантують верховенство права та основні права людини, кожен її звіт містив часткову критику неспроможності Хорватії швидко і ефективно міняти та впроваджувати своє законодавства до норм *acquis communautaire*. Головна критика, зокрема, стосувалася неефективності організації державного управління (бюрократії), недосконалості розвитку місцевого самоуправління, слабкої децентралізації.

Також, одним з головних мірил готовності до членства в ЄС Єврокомісія вважала реформу правосуддя, отже саме за цей напрям Загреб зазнавав найбільшої критики. Європейська Комісія зауважувала на роздуту систему судів, яка призводила до неефективності та довготривалості судових процесів, та непрозорість критеріїв у виборі суддів. Від Хорватії вимагалось зменшення кількості невирішених судових справ, ефективного процесування військових злочинів національними судами, деполітизація поліції, ефективна боротьба з корупцією на всі рівнях, зокрема, винесення вироків по справах у корупції у вищих судових інстанціях, працевлаштування достатньої кількості представників національних меншин у державних адміністративних органах, зміцнення ролі Омбудсмена, застосування прозорих критеріїв при працевлаштуванні суддів тощо.

Упродовж тривалого періоду каменем спотикання залишалося неефективне за оцінкою Єврокомісії співробітництво Хорватії з Міжнародним карним трибуналом для колишньої Югославії. Офіційний Загреб був змушений передати Брюсселю всю документацію військового часу з ознакою «цілком таємно». Останнім каменем спотикання стали так звані «артилерійські щоденники» — документи щодо дій хорватської артилерії під час операції «Буря», які були потрібні трибуналу для доказової бази, і на видачі яких майже до кінця переговорного процесу наполягав обвинувачувач МКТЮ С.Брамерц. Згодом він визнав, що існування таких документів довести неможливо і пом'якшив свою позицію. Лише в 2012 році С. Брамерц заявив, що відкритих питань у відносинах між Гаагою та Загребом не існує⁵⁸.

У фокусі уваги Єврокомісії перебував і стан захисту прав національних меншин у РХ. Критично оцінювалася повільна імплементація Конституційного закону про права національних меншин у Республіці Хорватія від 2002 року, зокрема, у частині пропорційного працевлаштування представників національних меншин в органах державного та місцевого управління, правосудді, поліції. Також, зауваження стосувалися забезпечення повернення біженців та розселених осіб (сербської національності), повернення їх майнових прав, а також особливих проблем ромів (від надання їм громадянства до забезпечення працевлаштування, освіти, соціального захисту тощо).

У сфері ринкових відносин уряд РХ вирішив тривалу проблему реструктуризації підприємств суднобудівної галузі, взявши на себе зобов'язання щодо виплати всіх їхніх боргів у сумі 11,3 млрд. кун (1,54 млрд. євро) і відкривши цим самим можливість їхньої подальшої приватизації⁵⁹.

В антикорупційній сфері було створено низку нових інституцій, зокрема Комісію уряду РХ з моніторингу імплементації заходів боротьби з корупцією, Національне віче моніторингу за імплементацією Стратегії запобігання корупції при парламенті, Поліцейський національний офіс з питань боротьби проти корупції та організованого криміналу, Інспекторат органів правосуддя, Академію правосуддя, Державну школу службовців правосуддя тощо. Також посилена дієвість та адміністративна потужність вже існуючих інституцій — Міністерства юстиції, МВС, Офісу з питань боротьби проти корупції та організованого криміналу, Державного судового віча, Генеральної прокуратури.

Продуктивна робота всіх гілок влади на законодавчому, виконавчому і політичному рівнях, конкретні результати боротьби з корупцією і успішна регіональна політика щодо вирішення суперечок із сусідніми країнами дала позитивні результати на шляху євроінтеграції РХ. Попри значні внутрішньополітичні суперечки, між урядом та опозицією існувало

повне взаєморозуміння щодо вступу до ЄС, що могло б забезпечити завершення переговорного процесу ще у 2009, як це й планувалося.

Водночас, майже півтора роки у період з 2007 до 2009 року процес європейської інтеграції РХ був пригальмований через територіальний спір зі Словенією. Любляна, блокуючи переговорний процес, намагалася змусити Загреб вирішити на її користь питання проведення лінії взаємного кордону і суперечку навколо питання виходу Словенії до відкритого моря. Згодом обидві країни досягли домовленості про вирішення питання кордонів у Міжнародному арбітражному суді паралельно з початком вступних переговорів, що розблокувало переговорний процес з ЄС.

Лише у 2011 році Хорватія спромоглася закрити всі глави переговорного процесу та підписати з ЄС Угоду про вступ, а у січні 2012 р. відбувся всенародний референдум щодо вступу Республіки Хорватія до Євросоюзу, де більшість виборців висловилися на користь членства в ЄС.

Майже увесь процес євроінтеграції Хорватії позначався високим рівнем євроскептицизму. Зокрема, напередодні референдуму, далеко не всі аналітики наважувалися передбачити позитивну відповідь хорватських громадян. Навіть Європарламент у своїй резолюції 17 лютого 2011 р. висловив занепокоєння низьким рівнем підтримки членства в ЄС хорватським населенням⁶⁰.

Так, явка на референдумі склала лише 43,51% громадян, що було найнижчою явкою за часів незалежної Хорватії. З них 66,27% висловилися на користь членства РХ в ЄС, 33,13% проголосувало проти. Низька активність виборців засвідчила неоднозначне сприйняття хорватами переваг членства в ЄС. Не в останню чергу позитивний результат всенародного референдуму став можливим завдяки змінам до Конституції у 2010 році, які допускали прийняття рішення простою більшістю голосів тих громадян, хто вийшов на референдум (а не 2/3 від зареєстрованих виборців, як було раніше)⁶¹.

Нарешті, 1 липня 2013 року Хорватія офіційно постала країною — 28-м членом Європейського Союзу, що стало шостим розширенням ЄС з 1950 року. З моменту подачі Загребом заявки на членство у 2003 р., процес наближення РХ до Євросоюзу тривав десять років. Це дещо більше, ніж у середньому тривав процес вступу інших держав (9 років). Водночас, це менше, ніж тривали переговори між ЄС та, зокрема, Кіпром і Мальтою (14 років).

Таким чином, процес набуття Хорватією членства в Євросоюзі був доволі складним та мав суттєві перепони як політичного (співробітництво з МКТЮ, територіальний спір зі Словенією), так і структурного характеру (складність імплементації окремих положень європейського законодавчого доробку). Незважаючи на певні коливання, офіційний Брюс-

сель все-таки вирішив справу на користь Хорватії, зваживши як її суттєвий прогрес у пристосуванні до критеріїв ЄС, так і політичні наслідки від приєднання цієї невеликої держави до сім'ї європейських країн.

Так, Хорватія складає лише 1,3% від території ЄС, хорватські громадяни становлять усього 0,8% від населення Євросоюзу, а ВВП РХ — 0,3% від загального ВВП ЄС. Серед можливих переваг Хорватії серед решти країн ЄС можна відзначити туристичну галузь, яка є доволі конкурентноспроможною, а також викликає все більшу зацікавленість у світі. Саме туризм становить 15,7% від національного ВВП РХ, а 7,5 млрд. євро на рік прибутку від цієї галузі дорівнює прибуткам Португалії та Бельгії, чий економіки набагато сильніші, ніж хорватська.

Приклад Хорватії доводить, що стратегічний вибір євроінтеграції не завжди опирається на високу суспільну підтримку населення країни. Вирішальну роль при цьому відіграють політичні еліти, громадський сектор, національні мас-медіа, а також законодавче закріплення національних інструментів щодо забезпечення вступу країни до Євросоюзу.

Враховуючі сучасні політичні виклики внутрішнього і зовнішнього характеру, перед яким опинився Європейський союз, можна очікувати, що процес розширення Євросоюзу після приєднання до нього Хорватії певний час буде статичним. Проте, інтегрувавши Хорватію, ЄС довів далекоглядність своєї політики розширення, яка у довгостроковій перспективі здатна сприяти стабільності Європейського континенту. Так, повне і всеохоплююче регіональне співробітництво між країнами-кандидатами, як одна з основних вимог Євросоюзу, забезпечує подальше умиротворення та стабілізацію регіону. Враховуючи конфлікти, які ще не так давно вирували в колишній Югославії, а також окремі випадки досі існуючих етнічних напружень (між Сербією і Косово зокрема) цей аргумент залишається актуальним і по сьогоднішній день.

¹ *Кріль М.М.* Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ — початок ХХІ ст.): Навч. посіб. — К.: Знання, 2008 — 284 с.

² *Яровий В.І.* Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: [підручник для вищих навчальних закладів] / В.І. Яровий. — К.: Генеза, 2005. — 816 с.

³ *Буряк Р.Ю., Гупало О.Г.* Європейська інтеграція і проблеми сучасності / П. Буряк, О. Гупало. — К.: Хайт-Тек Пресс, 2007. — 336 с.

⁴ *Грицяк І.* Право та інституції Європейського Союзу. — К., 2006. — 300 с.

⁵ *Копійка В.В.* Європейський Союз: досвід розширення і Україна / В. Копійка. — К.: Юридична думка, 2005. — 488 с.

⁶ *Лавриненко В.Г.* Європейська інтеграція: від Риму до Лісабону : курс лекцій / В.Г. Лавриненко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т соціології, психології та

управління, Каф. упр. та євроінтеграції. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. — 187 с.

⁷ Рудяков П. Європейський Союз після розширення: проблеми, перспективи, «український контекст»: Наук. доп., виголош. на засід. вчен. ради Нац. ін-ту стратег. дослідж. 22 груд. 2004 р. / П. Рудяков. — К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. — 29 с.

⁸ Гелетій М. Сучасна ситуація в регіоні Західних Балкан: криза триває / Марія Гелетій // Віче. Журнал Верховної Ради України. — 2009 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/392/>

⁹ Мовчанюк Л.В. Політико-системні чинники євроінтеграції країн Південно-Східної Європи // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 76 (частина 2). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2008. — С. 21–25.

¹⁰ Слюсаренко О.О. Соціальна філософія та економіка країн Балканського регіону / Оксана Слюсаренко. — Х.: Фоліо, 2011. — 326 с. : іл., табл. — Бібліогр.: с. 318–324.

¹¹ Артемов В. Правові засади зовнішньої політики країн-абітурієнтів для вступу до НАТО (на прикладі Республіки Хорватія) / Володимир Артемов // Юридичний журнал. — 03.2008. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2890>.

¹² Павлюк Т. Особливості відносин між Хорватією та ЄС [Електронний ресурс] / Тетяна Павлюк // Наукові записки. — 2009. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/mvid/2009_1/12.pdf.

¹³ Борко Ю.А. Свет и тени европейской интеграции // Россия в глобальной политике. 2007. — № 1. — Режим доступу: http://www.globalaffairs.ru/number/n_8140

¹⁴ Браницький А. Расширение Евросоюза в начале XXI века: последствия, противоречия, перспективы // Европейский союз в XXI веке: время испытаний. М.: Весь мир, 2013. — С. 35–72.

¹⁵ Искендеров П. Интеграционные модели для Балкан: история и перспективы / Петр Искендеров // Портал «Перспективы». — 23.08.2010 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.perspectivy.info/oykumena/balkan/integracionnyje_modeli_dla_balkan_istorija_i_perspektivy_2010-08-23.htm.

¹⁶ Милованов В. Хорватия под прессом экономических трудностей // Свободная мысль. — 2009. — № 6 (1601). — С. 123–134.

¹⁷ Соколова П. Балканская составляющая европейской безопасности // МЭМО. — 2006. — № 11. — С. 17–26.

¹⁸ Языкова А. Балканы на пути в ЕС: итоги и перспективы // Европейский союз в XXI веке: время испытаний. М.: Весь мир, 2013. — С. 337–353

¹⁹ Degan, Vladimir Duro, 2002: Hrvatska drzava u medunarodnoj zajednici, Globus, Zagreb, 399 str.

²⁰ Goldstein, I. (2008) Hrvatska, 1918–2008 (Zagreb, EPH). str. 994.

²¹ Nobile, Mario, 2000: Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990–1997, Globus, Zagreb, str. 656.

²² Vukadinović, R., Croatian Foreign Policy: From State Building to the Regional Power, Politicka misao, Vol. XXXIII, (1996), No. 5, pp. 148–165 <http://hrcak.srce.hr/file/155701>.

²³ Jović, D., Hrvatska vanjska politika pred izazovima clanstva u Europskoj Uniji, Poloticka misao, god. 48, br. 2, 2011, str. 7–36.

²⁴ Ott, Katarina. Croatian accession to the European Union: the challenges of participation. Institute of Public Finance, Zagreb, http://www.fes.hr/E-books/pdf/Croatian_accession_to_EU4/01.pdf.

²⁵ *Vasiljević S.*, Pravni aspekti zaštite manjina u proces u stabilizacije i pridruživanja. Pravni fakultet, Zagreb <http://www.ijf.hr/Eu2/Vasiljevic.pdf>

²⁶ Mesić Milan, Bagić, Dragan, 2011: Manjinski povratak u Hrvatsku — studija otvorenog procesa, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice https://bib.irb.hr/datoteka/603986.Manjinski_povratak_2011_final.pdf.

²⁷ Pavlaković, Vjeran(2010) 'Croatia, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and General Gotovina as a Political Symbol', *Europe-Asia Studies*, 62: 10, 1707–1740.

²⁸ *Batt J.* Introduction: the stabilization/integration dilemma // *The Western Balkans: moving on*. Chaillot Paper № 70, EU Institute for Security Studies, Paris, 2004 // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp070.pdf>.

²⁹ *Keil, S. and Arkan, Z.* (Eds.) (2014): *The EU and Member State Building — European Foreign Policy in the Western Balkans*. Basingstoke and New York: Routledge, 2015, pp. 248.

³⁰ *Sébastien Richard.* Terms of Crisis // *European Issue n°278*, Robert Schuman Foundation. — 2013 // [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.robertschuman.eu/en/european-issues/0278-terms-of-crisis>.

³¹ *Rupnic, J.* 'The Balkans as a European question' / *The Western Balkans and the EU: the hour of Europe* / Chaillot papers, June 2011, pp. 17–27 // [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp126-Ehe_Western_Balkans_and_the_EU.pdf.

³² *Field, H.* (2000). 'Awkward States: the EU Enlargement and Slovakia, Croatia and Serbia / *Perspectives of European Politics and Society*, Vol. 1 (1), 2000, pp. 3–146.

³³ *Haughton, T. and Fisher, S.* (2008). 'From the Politics of State-Building to Programmatic Politics: the Post-Federal Experience and the Development of Centre-Right Party Politics in Croatia and Slovakia', *Party Politics*, 14 (4), pp. 435–454.

³⁴ The Declaration of the Zagreb Summit // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: URL: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/zagreb_summit_en.htm.

³⁵ Мирні угоди, які поклали край військовому конфлікту на теренах колишньої СФРЮ. Підписана лідерами сербів С. Мілошевичем, хорватів Ф. Туджманом і мусульман А. Ізетбеговичем, а також США, Великою Британією, Францією, Росією, ЄС.

³⁶ Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy, діяла з 1989 року як програма допомоги для Польщі та Угорщини та іншим державам ЦСЄ з перехідною економікою. З 1997 року програма повністю спрямована на передступні пріоритети.

³⁷ Common Position of 17 May 1999 adopted by the Council on the basis of Article 15 of the Treaty on the European Union, concerning a Stability Pact for South-Eastern Europe. Document 1999/345/CFSP // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/Le-xUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999E0345:EN:HTML>.

³⁸ Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization, 2000–2006 роки. Загальна вартість програми становила 4,86 млрд. євро, а державами-користувачами програми, окрім Хорватії, стали Албанія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Македонія та Сербія.

³⁹ *Vukadinović, R.*, *Croatian Foreign Policy: From State Building to the Regional Power*, *Politicka misao*, Vol. XXXIII, (1996), No. 5, p. 161 <http://hrcak.srce.hr/file/155701>.

⁴⁰ *Goldstein, I.* (2008) *Hrvatska, 1918–2008* (Zagreb, EPH). str. 699.

⁴¹ *Human Rights Watch.* Broken Promises: Impediments to Refugee Return to Croatia, September 3, 2003 // [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.hrw.org/reports/2003/croatia0903/>.

⁴² Mesić Milan, Bagić, Dragan, 2011: Manjinski povratak u Hrvatsku — studija otvorenog procesa, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice https://bib.irb.hr/datoteka/603986.Manjinski_povratak_2011_final.pdf.

⁴³ Ott, Katarina. The Crisis in South East Europe — the Case of Croatia" in: W. Bartlett and V. Monastiriotis, eds. South East Europe after the Economic Crisis: a New Dawn or Back to Business as Usual? London: London School of Economics and Political Science: LSE European Institute, 2010, pp. 71–79.

⁴⁴ Jović, D., 2009: Croatia after Tudjman: the ICTY and Issues of Transitional Justice, u: Juddy Batt I Jelena Obradovic (ur.), War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2009, 23 p.

⁴⁵ Jović, D., Hrvatska vanjska politika pred izazovima clanstva u Europskoj Uniji, Poloticka misao, god. 48, br. 2, 2011, str. 11.

⁴⁶ Nobile, Mario, 2000: Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990–1997, Globus, Zagreb, str. 60.

⁴⁷ Там само. — С. 236.

⁴⁸ Jović, D., 2009: Croatia after Tudjman: the ICTY and Issues of Transitional Justice, u: Juddy Batt I Jelena Obradovic (ur.), War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2009, 17 p.

⁴⁹ War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2009, p. 5.

⁵⁰ Там само. — С. 17.

⁵¹ Був визнаний винним у вбивстві 40 сербських цивільних біля м.Госпич у 1991 році та у 2003 році отримав ув'язнення терміном на 12 років. У 2008 році отримав додаткові 7 років ув'язнення за вбивства у 1993 році ще 28 осіб, 23 з яких були військовополонені та цивільні.

⁵² Jović, D., 2009: Croatia after Tudjman: the ICTY and Issues of Transitional Justice, u: Juddy Batt I Jelena Obradovic (ur.), War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2009, 17 p.

⁵³ Pavlaković, Vjeran (2010) 'Croatia, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and General Gotovina as a Political Symbol', Europe-Asia Studies, 62: 10, p. 1718.

⁵⁴ Там само. — С. 1734.

⁵⁵ Jović, D., Hrvatska vanjska politika pred izazovima clanstva u Europskoj Uniji, Poloticka misao, god. 48, br. 2, 2011, str. 13.

⁵⁶ Там само. — С. 13.

⁵⁷ Deklaracija o temeljnim načelima pregovora za punopravno članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji (19. siječnja 2005.) // [Електронний ресурс] — <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1252>

⁵⁸ «Bramerc: Nema otvorenih pitanja između Hrvatske i tužilaštva». Blic online, 03.05.2012 — <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/320310/Bramerc-Nema-otvorenih-pitanja-izmedju-Hrvatske-i-tuzilastva>.

⁵⁹ «Država preuzela otplatu dugova brodogradilišta: Iz džepa poreznih obveznika uzet će 11,3 milijardi kn». Vecerni list, 12.05.2011 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.jutarnji.hr/brodogradilista--restrukturiranje--drzava-preuzela-otplatu-dugova-brodogradilista-od-cak-11-3-milijardi-kuna/945463/>

⁶⁰ European Parliament resolution of 16 February 2011 on the 2010 progress report on Croatia // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0059+0+DOC+XML+V0//EN>

⁶¹ Razvoj pravnog okvira za referendum / Zagreb, 2013 // [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://referendumi.org/povijest/pravni-okvir/>

Проанализированы предпосылки, начало и развитие процесса европейской интеграции Республики Хорватия с ударением на его особенностях на каждом этапе отношений официального Загреба с Европейским Союзом. Выделены внутри- и внешнеполитические события в Республике Хорватия, которые непосредственно влияли на сотрудничество Хорватии с Евросоюзом, как до начала активного евроинтеграционного диалога, так и после этого. Предоставлен обзор важнейших вопросов и проблемных моментов переговоров РХ с ЕС относительно достижения членства Хорватии в Евросоюзе. На основе целостного анализа особенностей евроинтеграционного пути Хорватии обобщены основные тенденции современного евроинтеграционного процесса.

Ключевые слова: Европейский Союз, европейская интеграция, переговоры про членство в ЕС, Хорватия, Западные Балканы.

The article analyzes background and development of the European integration process of the Republic of Croatia through the evolution of the Croatia-EU dialogue. Special attention is given to the domestic and foreign policy developments in the Republic of Croatia, which directly influenced Croatia's cooperation with the European Union before and after the beginning of the active euro-integration dialogue. Special emphasis is made on an overview of the most important issues and problematic moments of the Croatia-EU membership negotiations.

Keywords: European Union, European integration, negotiations on the EU membership, Croatia, Western Balkans.